

УДК 339.92

ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ ТА ВПЛИВУ ТНК НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Микола Петрович ОВЧАРУК

к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

Валентина Михайлівна МОТРИЧЕНКО

к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

E-mail: valya-mt@mail.ru

Анотація. У статті проаналізовано сутність ТНК, історію їх розвитку та сучасний стан. Визначено рейтинг найбільших ТНК світу, потоки їх інвестиційних ресурсів та основні тенденції світового ринку інвестиційних ресурсів. Досліджено вплив ТНК на економіку України, визначено обсяг їх інвестиційних ресурсів та рейтинг провідних міжнародних ТНК України. Окреслено позитивні та негативні тенденції такого впливу та запропоновано напрями щодо їх усунення.

Аннотация. В статье проанализированы сущность ТНК, историю их развития и современное состояние. Определен рейтинг крупнейших ТНК мира, потоки их инвестиционных ресурсов и основные тенденции мирового рынка инвестиционных ресурсов. Исследовано влияние ТНК на экономику Украины, определен объем их инвестиционных ресурсов и рейтинг ведущих международных ТНК Украины. Рассмотрены положительные и отрицательные тенденции такого влияния и предложены направления по их устранению.

Ключові слова: транснаціоналізація, транснаціональні корпорації (ТНК), міжнародні потоки прямих іноземних інвестицій.

Ключевые слова: транснационализация, транснациональные корпорации (ТНК), международные потоки прямых иностранных инвестиций.

Постановка проблеми. У сучасному глобальному економічному просторі важливу роль відіграють транснаціональні корпорації, які визначають напрям розвитку світової економіки. Лідуючі позиції розвинутих країн світу базуються, насамперед, на величезному впливі їх транснаціональних компаній на економіку інших країн. Під впливом глобалізації та інтеграції до світового господарства транснаціональні корпорації завойовують все нові і нові ринки збуту і прагнуть подальшого розширення своєї економічної влади. На сьогодні, транснаціональні корпорації є невід'ємною складовою будь-якої зовнішньоекономічної діяльності розвинутої країни.

Для сучасної України транснаціоналізація підприємств може стати економічним механізмом, який визначить нові пріоритети суспільного відтворення та розвитку, цілі зовнішньоекономічної політики, особливості та умови участі країни в міжнародному поділі праці.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Дослідженню сутності та впливу ТНК на економіку

країн світу присвятили свої праці низка закордонних та вітчизняних вчених, серед яких особливо слід виокремити роботи С. Вовк, В. Запужляк, В. Коваля, В. Кочеткова, Л. Молчанової, А. Пучкова, С. Якубовського та ін.

Проте, недостатньо розкритою залишається проблема впливу світових ТНК на вітчизняну економіку, зокрема, обсяг їх інвестиційних ресурсів та прибутки.

Метою роботи є дослідження впливу ТНК на економіку України та визначення перспектив їх розвитку.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. У сучасних умовах транснаціоналізація – це якісно новий етап інтернаціоналізації господарського життя, що є процесом посилення зовнішньоекономічної діяльності в результаті глобальних операцій ТНК. Транснаціональні корпорації – корпорації, які мають дочірні підрозділи будь-яких організаційно-юридичних форм чи сфер діяльності у двох або більше країнах та здійснюють загальну координацію діяльності своїх зарубіжних підрозділів (Конференція

ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД)) [1].

Основними ознаками ТНК є:

- здійснення виробництва товарів або послуг, не менше ніж у 6 країнах;
- частка іноземних робітників становить не менше ніж 25 %;
- структура активів складає не менше ніж 25 % капіталовкладень за кордоном;
- річний обсяг не менше 1 млрд дол.;
- обсяг реалізації товарів за межами головної материнської компанії складає не менше 20 %;
- єдина стратегія управління розвитку національних підприємств, які входять в організаційну структуру ТНК [2, с. 3].

Швидке поширення ТНК стало характерною особливістю другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. Перші фірми, які мали ознаки ТНК, з'явилися ще в ХVІІ столітті. Зокрема, англійська East India Company утворилась ще в 1600 році, деякі інші великі фірми існують також не одне століття. А особливо бурхливе зростання кількості і масштабів діяльності ТНК припадає на другу половину ХХ ст. [3].

Так, протягом 1860–1914 рр. було створено розподільчі і збутові підрозділи компаній. Перші військово-промислові ТНК створювались у 1915–1949 рр., а вже у 1950–1960 рр. – міжнародні глобальні корпорації з перенесенням «брудних» та працемістких виробництв у країни, що розвиваються. У 1970–1989 рр. завдяки НТР і НТП відбулося вкладання капіталу у периферійні країни, а також спостерігається відмова від стратегії

максимального викачування ресурсів із країн, що розвиваються. Починаючи з 1990 р. – поч. ХХІ ст., утворюється мережа внутрішньофірмових зв'язків регіонального та глобального масштабу, формування ТНК у країнах, що не належать до промислово-розвинених [3].

У світовій економіці нині нараховується 82000 ТНК та 82000 їх філіалів. На ТНК припадає 50 % світової торгівлі та 67 % зовнішньої торгівлі, також 80 % винаходів і ліцензій [4].

Доменами найбільших ТНК в основному є держави із сильними, стабільними економіками, такі як: США, Великобританія, Німеччина, Китай, Японія, Франція та ін. На територіях промислово розвинутих держав розміщено понад 80 % материнських компаній і близько 33 % філій іноземних доменів, у країнах, які розвиваються, відповідно 19,5 % і майже 50 %, у постсоціалістичних – близько 0,5 % і 17 %.

У щорічному рейтингу 500 найбільших корпорацій світу Fortune Global 500 за 2013 р, в якому компанії ранжуються за обсягом виручки за попередній фінансовий рік, очолив список нафтовидобувний гігант Royal Dutch Shell (Великобританія), річна виручка якого склала 481,7 млрд дол., а чистий прибуток – 26,6 млрд дол. На другому місці – мережа торгових центрів Wal-Mart (США). Компанія за рік заробила понад 469,2 млрд дол., що на 5 % більше ніж у 2011-му році. Третє місце посіла ще одна нафтова компанія Exxon Mobil (США) з річною виручкою 449,9 млрд дол. та чистим прибутком 44,9 млрд дол. [5] (табл. 1).

Таблиця 1

ТОП-25 найбільших ТНК зі списку Fortune Global 500 за 2013 рік

	Компанія	Країна	Річна виручка, млрд дол.	Чистий прибуток, млрд дол.
1	Royal Dutch Shell	Великобританія	481,7	26,6
2	Wal-Mart Stores	США	469,2	17,0
3	Exxon Mobil	США	449,9	44,9
4	Sinopec Group	Китай	428,2	8,2
5	China National Petroleum	Китай	408,6	18,2
6	BP	Великобританія	388,3	11,6
7	State Grid	Китай	298,4	12,3
8	Toyota Motor	Японія	265,7	11,6
9	Volkswagen	Німеччина	247,6	27,9
10	Total	Франція	234,3	13,7
11	Chevron	США	233,9	26,2
12	Glencore Xstrata	Швейцарія	214,4	1,0
13	Japan Post Holdings	Японія	190,9	6,8

Table 2 (continuation)

14	Samsung Electronics	Корея	178,6	20,6
15	E.ON	Німеччина	169,8	2,8
16	Phillips 66	США	169,6	4,1
17	ENI	Італія	167,9	10,0
18	Berkshire Hathaway	США	162,5	14,8
19	Apple	США	156,5	41,7
20	AXA	Франція	154,6	5,3
21	Gazprom	Росія	153,5	38,1
22	General Motors	США	152,3	6,2
23	Daimler	Німеччина	146,9	7,8
24	General Electric	США	146,9	13,6
25	Petrobras	Бразилія	144,1	11,0

Українські компанії не входять у цей рейтинг, серед російських компаній – Газпром, який займає 21 місце (див. табл. 1) з річною виручкою 153,5 млрд дол. та прибутком 38,1 млрд дол., та Лукойл (46 місце) з річною виручкою 116,3 млрд дол. та прибутком 11 млрд дол.

Згідно з даними щорічного звіту про світові інвестиції за 2013 рік ЮНКТАД [1], у 2012 році спостерігається збільшення світового виробництва ТНК, а також стійкими темпами зростають потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) (табл. 2).

Таблиця 2

Загальні показники прямих іноземних інвестицій і міжнародного виробництва [1]

Показник	Вартісний обсяг у поточних цінах (млрд.дол.)				
	1990	2005-2007 (середній докризовий показник)	2010	2011	2012
Ввіз ПІІ	207	1491	1409	1652	1351
Вивіз ПІІ	241	1534	1505	1678	1391
Весь обсяг ввезених ПІІ	2078	14706	20380	20873	22813
Весь обсяг вивезених ПІІ	2091	15895	21130	21442	23593
Дохід на ввезені ПІІ	75	1076	1377	1500	1507
Норма прибутку на ввезені ПІІ (%)	4	7	6,8	7,2	6,6
Дохід на вивезені ПІІ	122	1148	1387	1548	1461
Норма прибутку на вивезені ПІІ (%)	6	7	6,6	7,2	6,2
Трансграничні злиття і поглинання ЗіП	99	703	344	555	308
Прибуток від продажу закордонних філіалів	5102	19579	22574	24198	25980
Додана вартість (продукція) закордонних філіалів	1018	4124	5735	6260	6607
Сукупні активи закордонних філіалів	4599	43836	78631	83043	86574
Експорт закордонних філіалів	1498	5003	6320	7436	7479
Занятість в закордонних філіалах (тис. чол.)	21458	51795	63043	67852	71695
ВВП	22206	50319	63468	70221	71707
Валове виробниче накопичення	5109	11208	13940	15770	16278
Надходження у вигляді роялті і ліцензійних платежів	27	161	215	240	235
Експорт товарів а послуг	4382	15008	18956	22303	22432

Дані таблиці 2 свідчать, що накопичений обсяг ПІІ зріс у 2012 році на 9 % і досяг 23 трлн дол. Закордонні філіали ТНК реалізували продукції на суму 26 трлн дол., із яких 7,5 трлн – частка експорту продукції. Філії виробили доданої вартості (продукції) 6,6 трлн дол. та на них було зайнято 72 млн чол. До зростання світового виробництва ТНК переважно мають причетність 100 найбільших компаній з розвинутих країн. Поряд з цим, ці компанії збільшили свої активи у країнах з перехідною економікою на 22 % продовживши своє поширення на інші країни.

До десяти найбільш перспективних приймаючих країн ПІІ належать Китай, США, Індія, Ін-

донезія, Бразилія, Австралія, Англія, Німеччина, Росія, Таїланд.

Україна ж у цей перелік не входить, однак з отриманням Україною незалежності, транснаціональні корпорації почали розглядати національну економіку як великий ринок для товарів та послуг, а також джерело дешевої робочої сили та природних ресурсів.

Окреслюючи процес іноземного інвестування на основі динаміки індексу транснаціоналізації економіки України, можна відзначити, що його значення зросло в період з 2004 р. по 2012 р. майже у 3 рази. Це обумовлено поступовим збільшенням іноземних ТНК, які розміщують свої дочірні підприємства і філії в Україні (рис. 1) [6].

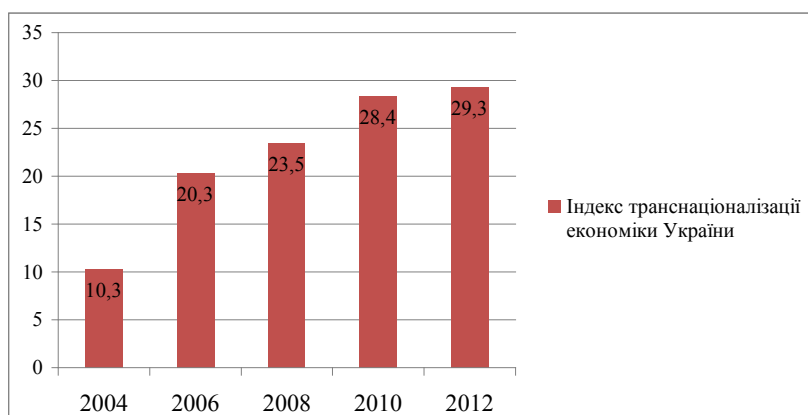

Рис. 1. Динаміка індексу транснаціоналізації економіки України [6]

В Україні найбільшими ТНК, які вклали значні фінансові ресурси, є Pepsi Cola з обсягом інвестиційних коштів – 250 млн дол., «Київстар GSM» – 240 млн дол., Coca-Cola – 230 млн дол. та ін. Дані щодо вкладання інвестицій за 2012 р.

і найбільші транснаціональні інвестори України наведено у таблиці 3. Лідруючі позиції у 2012 р. займають такі корпорації як McDonald's Corporation, Nestlé S.A., British American Tobacco та ін.

Таблиця 3

Найбільші ТНК, які вклали інвестиції у дочірні компанії, філіали і спільні підприємства в Україні у 2012 р.

	Корпорація	Країна	Галузь	Обсяги вкладень, млн грн
1	McDonald's Corporation	США	Харчова промисловість	198,3
2	Nestlé S.A.	Швейцарія	Харчова промисловість	178,5
3	British American Tobacco	Велика Британія	Тютюнова промисловість	166,8
4	British Petroleum	Велика Британія	Нафтогазова промисловість	142,6
5	Procter&Gamble	США	Хімічна промисловість	135,1
6	Shell	Нідерланди	Нафтогазова промисловість	124,9
7	Coca-Cola	США	Харчова промисловість	121
8	Unilever	Великобританія Нідерланди	Харчова промисловість та побутова хімія	115,5
9	PepsiCo	США	Харчова промисловість	112,3

Джерело: власна розробка автора

Для ТНК із країн Європейського Союзу та США найбільш привабливими сферами України є:

- українська харчова промисловість. У харчовій індустрії світу лідирують швейцарська компанія Nestle, бельгійська ABInBev, американські Kraft foods та Coca-Cola Company, англо-голландська Unilever.

- підприємства торгівлі. На український ринок вже зайшли Wal-Mart Stores, Carrefour SA, McDonalds Corporation;

- фінансовий сектор. Найкрупнішим представником світових ТНК тут є Райффайзен Інтернаціональ Банк-Холдинг АГ;

- фармацевтика. Відомими в Україні є німецькі BASF SE та Bayer AG.

Саме в цих галузях обіг капіталу є швидким,

а комерційні ризики – мінімальні. Привабливим для ТНК із промислово розвинутих країн є також інвестування в інфраструктуру бізнес-послуг для обслуговування, насамперед, підприємств з іноземними інвестиціями.

Російським ТНК та компаніям, які зареєстровані в офшорних зонах, властиві інші пріоритети в інвестуванні: паливно-енергетичний комплекс, хімічна промисловість та металургія. Ця ситуація пояснюється тим, що саме в цих галузях російські ТНК мають конкурентні переваги на світовому ринку і фінансові можливості для закордонного інвестування, та розширення своєї ринкової влади за рахунок придбання виробничих потужностей у постсоціалістичних країнах.

Деякі показники діяльності ТНК в Україні за 2012 рік наведені у таблиці 4.

Таблиця 4

Показники діяльності філій ТНК в Україні, їх рейтинг та прибуток (млн грн) [7]

Рейтинг	Компанія	Галузь	Виручка 2012, млн грн	Прибуток 2012, млн грн
6	WOG	нафтогаз	22700	6,5
19	Київстар	ІТ	13159	4093,1
20	ТНК-ВР Комерс	нафтогаз	12162,4	-399,4
43	JT International Company Ukraine	табак	6807,9	457
47	Samsung Electronics Україна	дистрибуція	6660,1	32,3
50	Global Spirits Group	алкоголь	6160	400
57	Procter & Gamble Україна	хімія	5521,9	195,1
59	Philip Morris Україна	АПК	5257,1	1098,4
66	Nestle Україна	харчопром	4890	60
72	Toyota Україна	машинобудування	4475,1	254,6
73	Shell Україна	нафтогаз	4474,6	73,6
75	PepsiCo	харчопром	4420	250
76	Kraft Foods Україна	АПК	4401,9	452,4
98	Carlsberg Україна	АПК	3295,8	531,7
113	Coca-Cola Україна	харчопром	2682,2	-43,6
124	Nissan Motor Україна	транспорт	2424,9	19,2
140	McDonald's Україна	харчопром	2054,2	131,1
177	Mars Украина	дистрибуція	1491,1	119,9

Дані таблиці 4 ілюструють, що такі компанії як WOG, Київстар, ТНК-ВР Комерс входять у 20 найприбутковіших корпорацій України, інші корпорації займають значно нижчі позиції.

Водночас, у результаті несприятливого інвестиційного клімату значна кількість іноземних інвесторів виходить з українського ринку.

Рис. 2. Індекс інвестиційної привабливості України за даними Європейської бізнес асоціації [8]

Так за даними Європейської бізнес асоціації бізнесмени відзначають посилення тиску на бізнес, корупція, неможливість захисту прав у суді та інші недоліки. Міжнародні бізнесмени все частіше говорять про неможливість чесно працювати в Україні та у перспективі наголошують про припинення діяльності.

Таким чином, підсумовуючи вплив ТНК на економіку України, можна зазначити їх позитивний та негативний вплив.

До позитивного впливу ТНК на економіку України належать:

- значне вливання капіталовкладень в економіку України;
- створення додаткових робочих місць та підвищення кваліфікації робітників;
- збільшення податкових надходжень до бюджету країни;
- поживлення внутрішньої торгівлі в середині країни, насичення ринку високоякісними товарами та послугами;
- впровадження інновацій, ноу-хау та найновіших розробок, модернізація підприємств;
- поширення міжнародних стандартів ведення виробництва.

Водночас, існує і негативний вплив діяльності ТНК на вітчизняну економіку:

- держава стає фінансово залежною від стратегії діяльності ТНК;
- ТНК впливають на уряди країн, диктуючи правила гри на ринку;
- корпорації впливають на уряд, відстою-

ючи власні інтереси, викачуючи природні та трудові ресурси;

- придушують та знищують національних виробників, які мають низьку конкурентоспроможність продукції на світовому ринку;
- використовують небезпечне та шкідливе виробництво для власного збагачення, не відновлюють родючість ґрунтів тощо.

Для подолання негативних наслідків діяльності ТНК українському уряду необхідно:

- ухвалити законодавчі акти в яких було б чітко прописано межі та контроль за діяльністю ТНК;
- здійснити модернізацію вітчизняних підприємств, підвищуючи конкурентоспроможність вітчизняної продукції, сфер та галузей;
- вкладати фінансові ресурси у власне виробництво і не залежати від діяльності закордонних ТНК;
- створювати сприятливий інвестиційний та бізнес-клімат для залучення інвестицій та удосконалювати вітчизняне законодавство.

Висновки. Отже, формування українських міжнародних корпорацій може стати одним із стратегічних пріоритетів української державної політики. Пріоритетним завданням якої є створення відповідного внутрішнього та зовнішнього середовища для залучення інвестицій, сприяння підвищенню конкурентоспроможності українських виробників на зовнішніх ринках, і за рахунок інвестиційних ресурсів ТНК забезпечити розвиток вітчизняних товаровиробників.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Конференції ООН з торгівлі та розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://unctad.org>.
2. Молчанова Л. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками на прикладі України [Електронний ресурс] / Л. Молчанова. — Режим доступу : <http://fes.kiev.ua>.
3. Транснаціональні корпорації: особливості інвестиційної діяльності [Текст] : навч. посіб. / С. О. Якубовський та ін. ; ред.: С. О. Якубовський, Ю. Г. Козак. — К. : ЦУЛ, 2011. — 472 с.
4. Крупнейшие ТНК в мире / А. Пучков // Слайд-шоу. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.slideshare.net/AlexeyPuchkov/ss-11875759>.
5. Fortune global 500 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2013/full_list/?iid=G500_sp_full
6. Кочетков В. М. Розвиток українських ТНК як фактор росту економіки країни [Текст] / В. М. Кочетков // Ефективна економіка. — 2013. — № 10. — С. 55–60.
7. 200 крупнейших компаний Украины [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://forbes.ua/ratings/2>.
8. Украина не становится привлекательней для инвесторов [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://forbes.ua/news/1350611-ukrainane-stanovitsya-privlekatelnej-dlya-investorov>.

JEL CLASSIFICATION: F20, F23

DISTRIBUTION FEATURES AND IMPACT OF TNCs ON ECONOMY OF UKRAINE

Mykola P. OVCHARUK

Candidate of Science in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and Management, Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Valentyna M. MOTRYCHENKO

Candidate of Science in Economics, Associate Professor of the Department of Economics and Management, Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)

Summary. The authors analyze the nature of TNCs, history of their development and their current status. Rating of the largest TNCs, the flow of investment resources and the main trends of the world market of investment resources are defined. The influence

of TNCs on the economy of Ukraine and the volume of investment resources and ratings of leading international MNCs Ukraine are studied. Positive and negative trends of such effects are determined and directions for their removal are offered.

Keywords: *transnationalization, transnational corporations (TNCs), international flow of foreign direct investment.*

In today's global economic environment transnational corporations play an important role, they determine the direction of global economy. Leading positions of developed countries are based primarily on huge impact of transnational corporations on the economies of other countries.

For modern Ukraine transnationalization of businesses may perform the role of economic mechanism

that will identify new priorities of social reproduction and development of foreign policy objectives, characteristics and conditions of the country's participation in the international division of labor.

The aim of the article is to study the impact of TNCs on the economy of Ukraine and to determine the prospects of their development. The rapid spread of TNCs became a characteristic feature of the late